

АКАДЕМИЈА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ШАБАЦ
Одсек за медицинске и пословно-технолошке студије

ПОСЛОВНО ОКРУЖЕЊЕ

Зоран Јокић

Асистентка:

Јелена Јевтић

Студент:

4.4. Максимизирање профита предузећа у условима монопол

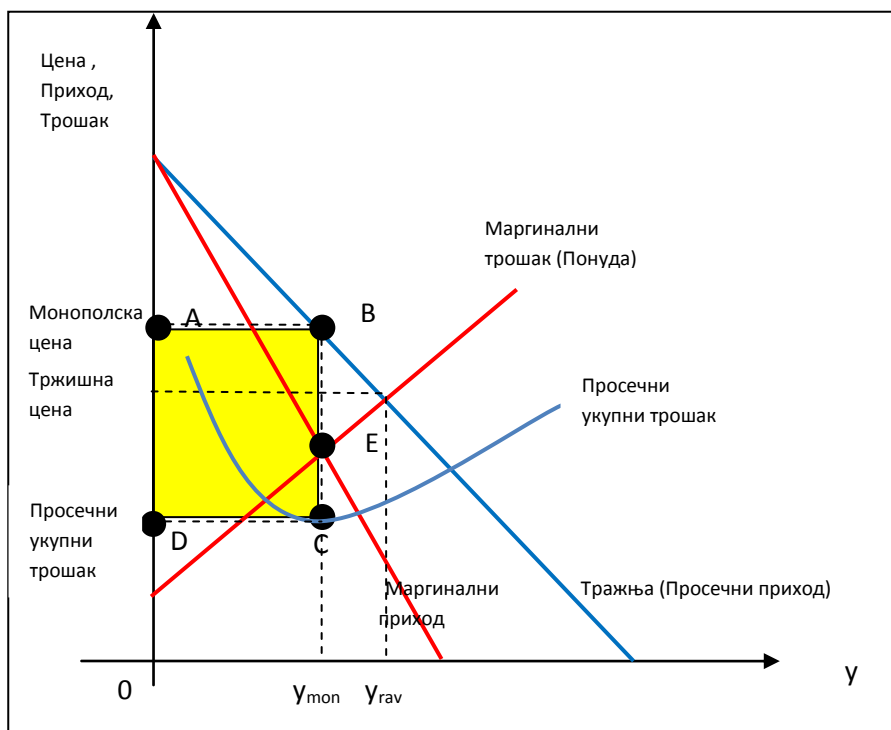
Током деветнаестог века, а нарочито почектом двадесетог века, теорија економске мисли и пракса привредног живота западноевропских земаља почињу међусобно све више да се удаљавају. Поред популаризације и разраде идеја класичне економске мисли и одбрамбених говора у вези економског либерализма и либералне државе, у привредном животу услед технолошког развоја, увећања индустријског и финансијског капитала водило је промени структуре привреде и производње, настали су монополи.

Поставља се једно логично питање зашто су монополи настали, опстали а касније и развили се до неслућених размера? Одговор је крајње једноставан због профита. Монополи су својим власницима створили такав амбијент у коме могу максимално вршити дискриминацију цена што утиче на повећање приноса на ангажована средства. Такође, монополи имају такву моћ да својим власницима обезбеде дугорочне и стабилне профитне стопе јер су у условима монопола варијације профитних стопа мале, што је посебно важно у периодима појаве цикличних криза.

Грегори Манкју врши поделу монопола на три врсте, и то:

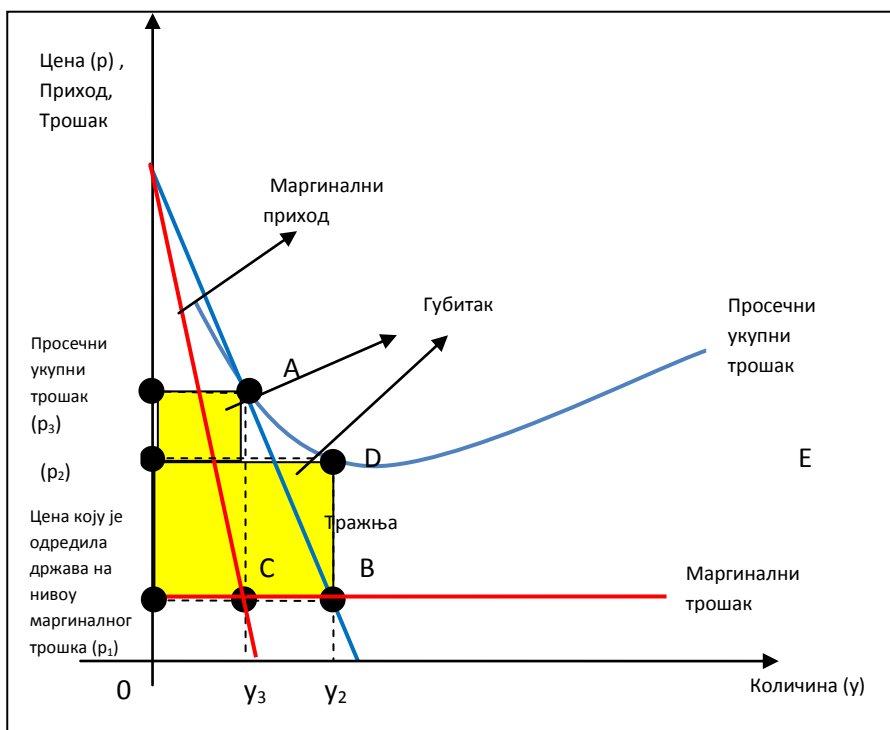
- Привредни субјекти који поседују редак ресурс имају обележја монопола јер на тај начин стичу компаративну предност у односу на остале привредне субјекте;
- Државни или законски (јавни) монополи где држава својим позитивним законским прописима (регулацијом) ствара монополе. и
- Природни монополи, су врста монопола која настају услед деловања економије обима, тј. када је ефикасније производња постојањем само једног произвођача (најчешће је реч о мрежама: водовод, нафтовод, далековод, пруга и сл.).

Све три групе монопола суочавају се са приходима који су опадајући како просечних прихода тако и када је реч о маргиналним приходима монопола.

Законски монопол и монопол ограничених ресурса

Да би монополско предузеће могло остварити максимизирање профита просечни укупни трошкови, у тачки једнакости маргиналних величина (тачка Е на слици), мора бити на нижем нивоу (у тачки С као на слици). У конкретном случају максимизирање профита остварује се на оном обиму аутпута (y_{mon}) при којем се изједначавају маргинални трошкови и маргинални приходи. Да закључимо, уколико монополиста жели да максимизира свој профит он се мора придржавати два правила у вези цене и количине. **У вези количине максимизирање профита монополисте остварује се на оном обиму аутпута при којем се изједначавају маргинални приход и маргинални трошак. У вези цене максимизирање профита монополисте остварује се на оном нивоу цене који се за дати обим аутпута може максимално одредити, а то је монополска цена која се формира изнад тачке сечења маргиналних величина (тачка Е) на кривој тражње у тачки В.**

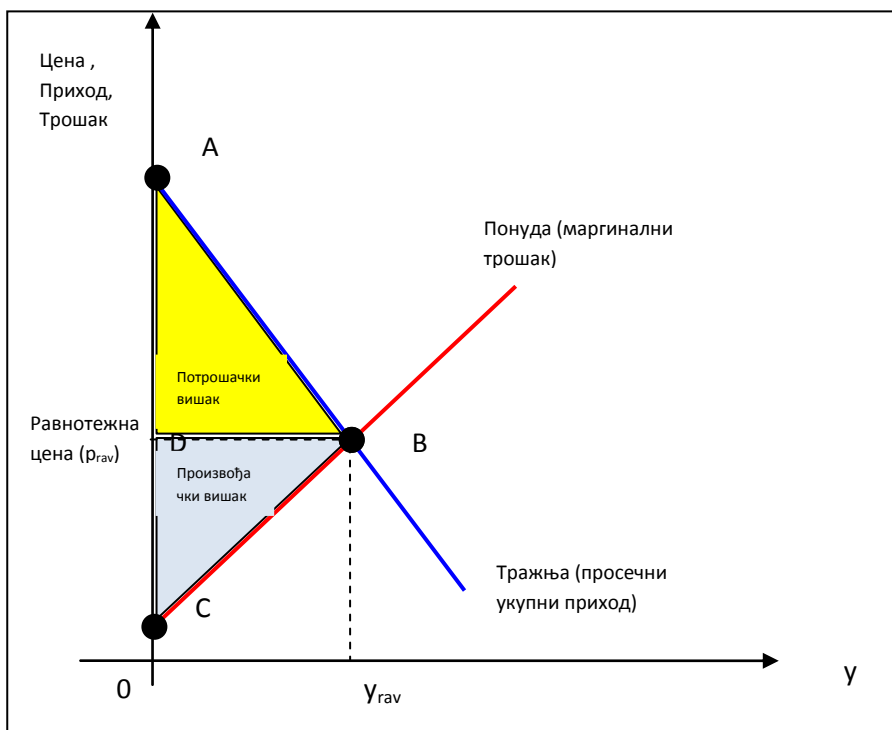
Природни монопол

За разлику од прве две врсте монопола природни монопол има другачију природу трошкова. Природни монопол има неколико карактеристика који утичу на његове трошкове. Имајући у виду да је реч о мрежним или неизбежним монополима и који као такав опслужује цело тржиште. Карактеристике природног монопола у погледу коришћења аутопута је постојање искључивости али не и ривалитета. Искључивост се остварује путем постојања цена ко од купаца не плати неће моћи ни користити аутопуте природног монопола. Ривалитет као карактеристика не постоји у условима природног монопола. Ова карактеристика састоји се од следеће чињенице да природни монопол (гасоводи, водоводи, нафтоводи, далеководи...) изграђују своју инфраструктуру која се гради са намером да снабдева купце на нивоу целе државе или једног географског подручја. Из ових разлога просечни укупни трошкови се налазе на високом нивоу јер природни монопол мора изградити целокупну инфраструктуру за целокупно географско подручје. Имајући у виду овакву изграђену инфраструктуру заснивање претплатичног односа за новим купцем не захтева нове фиксне трошкове тако да су гранични трошкови за новог купца веома ниски и скоро константни. Из тих разлога (као на слици) сценарио може бити различити. У зависности колики су просечни укупни трошкови може се десити да се може остварити профит као код прве две врсте монопола, али може ити и губитак. На слици (природни монопол максимизирање профита је остваривање нултог економског профита (баш због положаја криве просечних укупних трошкова)).

Код природних монопола изузетно је важно утврдити агрегатну криву тражње за аутпутима природног монопола. На тај начин може се пројектовати и цена аутпута природног монопола која може бити таква да омогућава покривање трошкова и/или остваривање одређеног нивоа монополског профита. Уколико менаџмент не спроведи одговарајуће истраживање тражње својих аутпута као и цене коштања својих аутпута је сигуран пут у губитак и нестанак предузећа као природног монопола.

1.4.1. Утицај рада монопола на ниво друштвеног благостања друштва

Поставља се логично питање да ли рад моноплских предузећа позитивно или негативно делује на ниво друштвеног благостања односног друштва. Ниво благостања једног друштва у економском смислу може се израчунати на основу користи које купци и произвођачи имају од учествовања на тржишту. Израчунавање користи купаца и произвођача од учествовања на тржишту рачуна се на основу потрошачких вишкова и произвођачких вишкова. Потрошаки вишак је површина троугла (као на слици) која се формира испод криве тражње и изнад равнотежне цене. Произвођачки вишак је површина троугла (као на слици) која се формира изнад криве понуде и испод равнотежне цене.

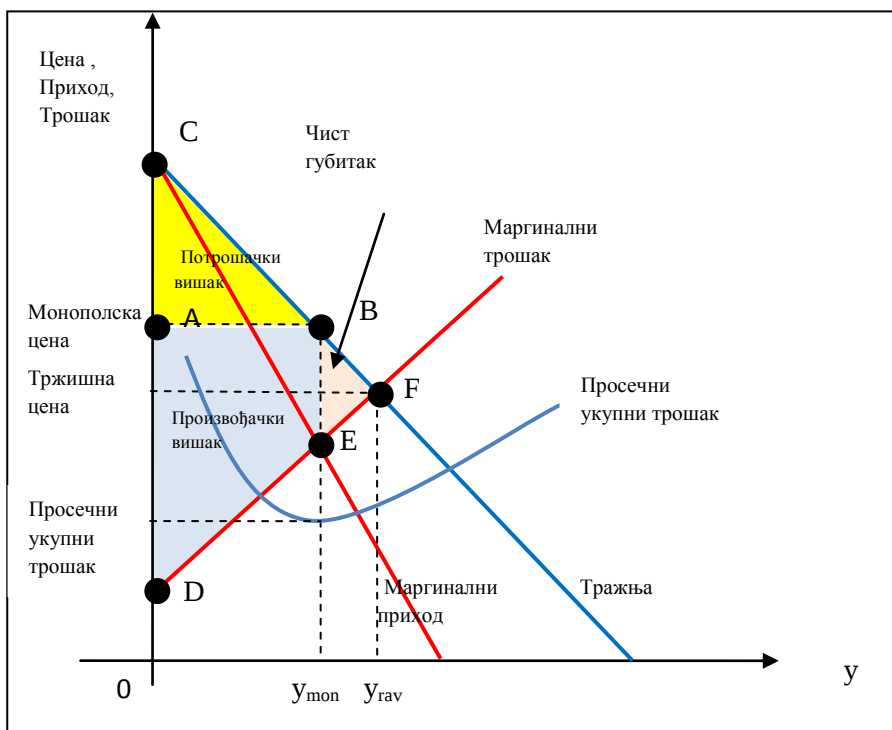

Конкретно, када потрошач поседује већу спремност да плати одређен аутпут у односу на висину тржишне цене тада потрошач има потрошачки вишак тј. корист од

учествовања на тржишту. Зашто? Зато што плаћа мање него што мора платити у облику тржишне цене, на овај начин потрошачи остварују корист при куповини аутпута (тј. учествовању на тржишту). На пример, уколико је потрошач спреман да плати 10 динара за производ, а његова тржишна цена је 6 динара потрошач у конкретном случају остварује корист од 4 динара јер је морао платити мање у односу на тржишну цену.

Када је реч о произвођачу, он осварује корист од учествовања на тржишту тако што је цена већа него што су његови трошкови производње аутпута. Код потрошача интерес се дефинише као корист, а код потрошача интерес се дефинише као профит произвођача. Они произвођачи који остварују ниже трошкове у односу на постојећу цену остварују највеће користи од учествовања на тржишту и то у облику профита.

Код монопола ситуација је слична само што је однос тј. величина потрошачких и произвођачких вишкова другачији. Наиме, у условима монопола величина вишкова за исто пословно окружење је мања за износ чистог губитка. Величина чистог губитка, као на слици, једнака је површине троугла оивичен тачкама BFE. Монополиста имајући у виду поседовање своје моћи (моћ црпи из снаге зато што је сам на тржишту) има већи произвођачки вишак у односу на потрошача и представљен је површином трапеза оивичен тачкама ABDE, а потрошаки вишак представљен је величином троугла оивичен следећим тачкама CBA. Имајући у виду да су мањи вишкови у условима монопола (CBDE) него у условима конкуренције (CFD) за износ чистог губитка, тако да износ чистог губитка представља губитак благостања који је представљен површином троугла са следећим тачкама BFE.

Када се говори о чистом губитку тј. губитку благостања услед постојања монопола можемо говорити о настанку својеврсне врсте штете и то:

- производња аупута у условима монопола (тачка C) је мања него што је производња аупута у условима конкуренције (тачка D) и
- цене аупута у условима монопола (тачка A) су веће него цене аупута у у словима конкуренције (тачка B).

Што се тиче рационалности тј. ефикасности пословања монопола она се може кретати у два правца. У зависности у чијим „рукама“ се налази монопол да ли у власништву приватног послодавца или у власништу државе. Када је реч о приватном монополу тада проблем ефикасности монопола није упитан. Имајући у виду себичност монополисте он ће све урадити како би масимизира свој монополски профит тако да ће крива просечних укупних трошкова бити на најнижем могућем нивоу (уколико се апстрахује последица миопије пословања тј. деловање ентропије). Уколико је реч о приватном монополу коме држава одређује цену аупута може се појавити проблем у вези рационалности пословања тј. висине просечних укупних трошкова. У поменутим условима приватни монополиста може исценирати веће трошкове како би максимизира своју себичност тј. профит. Другим речима, лажно приказивање трошкова може монополисти омогућити увећање профита што у крајњем случају ће утицати на преваљивање трошкова на крајње купце тј. пореске обвезнике.

Када је реч о власништву државе над монополом по правило долази до већих просечних укупних трошкова у односу на просечне укупне трошкове приватног монопола. Разлог за веће трошкове државног у односу на приватни монопол јесте у непостојању појединачног власништва над имовином монопла тј. непостојање мотива у облику себичности. Џозеф Стиглиц систематизује следеће врсте недостатак у пословању државног монопола и они се огледају у индивидуалним и организационим разлозима (овим проблемима детаљније ћемо се бавити у делу о јавним предузећима).

1.4.2. Однос Владе према монополинама

Однос Владе према монополским предузећима може ићи у два правца, и то:

- Од приватног монопола према државном монополу и
- Од државног монопола према приватном монополу.

На основу последица рада монопола на ниво друштвеног благостања закључили смо да постоје негативни ефекти како директни тако и индиректни на ниво животног стандарда одређене друштвене заједнице. На основу поменутог закључка неопходно је предузети одређене активности како би се негативни ефекти елиминисали ако не оно бар ублажили.

Имајући у виду предходни закључак да државе треба да однос Владе према монополским предузећима може ићи у два правца, и то:

- Подржављење приватног монопола;
- Приватизација државног монопола;
- Регулисање цене приватних монопола и
- Субвенције губитака монопола.

У првом случају држава може национализовати монополско предузеће. За овакву активност држава мора имати снагу да би то урадила. Моћ за овакве активности могу имати пре свега најразвијеније капиталистичке земље, док остале државе могу суочавати са бројним проблемима у вези национализације монопола у смислу санкција, корупције.... Национализација монопола се врши оног тренутка када се процени да је негативни утицај на ниво друштвеног благостања по основу приватног монопола у односу на негативан ефекат на ниво друштвеног благостања по основу нерационалности државног монопола. Активности државе у супротном правцу могу се радити када се процени да су негативни ефекти државног монопола по ниво животног стандарда већи од негативних ефеката приватног монопола.

Држава може регулисати цене приватног монопола, у конкретном случају јавља се проблем одређивања висине трошкова, а тиме и цене коју ће платити купци. Пошто је монополисити сам на тржишту и не постоје упоређујући подаци у погледу трошкова веома је тешко утврдити минималне рационалне трошкове. Формирањем арбитражног тела од стране државних функционера који ће проценити минимално могуће трошкове монопола је веома арбитарно и као такво подложно разним утицајима. Дакле, у зависности од

договора с једне стране државне комисије и менаџмента монопола зависи ће висина трошкова. Уколико држава преузме вођење приватног монопола веома је важно какве карактеристике ће имати менаџмент монопола. Суштина је у компетентности менаџмента и она се огледа у три елемента у знању, искуству и моралности појединца који воде предузеће. Другим речима, менаџмент мора предузети све оно што је неопходно како би се остварила максимизација добити, тј. минимизација трошкова. Уз претпоставку да је менаџмент компетентан постоје и бројна друга ограничења која утичу на ефикасност рада монопола, а то су индивидуална и организациона ограничења. Такође, политички ризик је веома изражен у вођењу државних монополских предузећа, тако да постоји веома велика вероватноћа да ће просечни укупни трошкови бити на вишем нивоу од минимално могућег нивоа.

Када говоримо о фискалном покривању губитака пословања природног монополисте залазимо у подручје јавних финансије. Наиме, држава мора водити рачуна о висини пореза које треба увести како би се покрио губитак природног монополисте. Када кажемо водити рачуна о висини пореза економисти говоре о оптималност опорезивања. Оптималност опорезивања односи се на ефикасност и правичност опорезивања. Наиме, ефикасност опорезивања односи се на минимизацију чистог губитка, и правичности у смислу ко користи монополски производ и политички аспект у смислу пореског оптерећења богатих и сиромашних. Дакле, паушално опорезивање није прихватљиво како из политичких разлога тако из разлога правичности. Други начин је примена Ремзијевих правила, конкретно колико пореско оптерећење треба да буде наметнуто оним корисницима који користе алтпате природног монополисте уз постојање минималног губитка обима производње због увођења пореза а тиме и смањења тражње.

Суочавање са поменутиим проблемима у тадашњој привреди и неопходности да се нешто мора предузети у односу на тадашња поимања принципа функционисања привреде уочио је и сам Џон Мајнард Кејнс (1883-1946)"... Док би се, према томе, проширења функција владе која собом доноси задатак усклађивања склоности ка потрошњи с подстреком за инвестирање чинили публицисти деветнаестог века или савременом америчком финансијеру као страховита повреда индивидуализма - ја га, напротив, браним и као једино могуће средство да се избегне уништење постојећих привредних облика у њиховој целини и као услов успешног деловања иницијативе појединаца.³⁴ Тако да је услед појаве монопола и ограничене конкуренције, дошло до трансформације пословног окружења од економског либерализма до државног интервенционизма и појаве државног капитализма тј. до појаве и развоја државних/јавних предузећа.

³⁴ John Maynard Keynes, 1936. The General Theory of Employment, Interest and Money, преведено је код нас као Општа теорија запослености, камате и новца, "Култура", 1956.

5.ЈАВНА ПРЕДУЗЕЋА

Јавна предузећа¹ представљају посебан сегмент привредних субјеката који се формира у инфраструктурним делатностима која чине основу функционисања сваке привреде и она као таква остварује делатност од општег интереса и стратешког значаја за државу. Зато их оснива држава и под њеном су потпуном ингеренцијом. Производња и пружање услуга јавних предузећа спадају у есенцијалне захтеве пјединаца али и друштва, тако да је из тих разлога велики значај ових предузећа, имајући у виду да је реч о предузећима који располажу са огромним ресурсима темељи се и други разлог због чега ова предузећа имају велику моћ. Поред моћи које имају, због поменути две чињенице јавна предузећа, не без разлога имају одредницу „јавно“ која објашњава дубљи смисао њиховог постојања, а она се огледа у дужности/обавези коју врше, тј. на задовољавању јавне, друштвене потребе.

Сва јавна предузећа у Републици Србији чине 0,7% привредних друштава, у њима ради 166.337 радника или 16,2% од укупног броја запослених, располажу са 30% вредности укупног капитала и остварују 10,1% укупног прихода српске привреде². Учешће пословног прихода и броја запослених у јавним предузећима, у првих 10 највећих фирми у 2012. години, износи 38% тј. 56%³. Јавна предузећа доминирају у телекомуникацијама, саобраћају, енергетици, водопривреди, комуналним делатностима и сл. На тај начин она кроз своје аутпуте утичу на целокупна привредна кретања⁴. Такође, јавна предузећа задовољавају многе потребе становништва, тако да њихово функционисање или њихова трансформација превазилазе чисто економски значај једног друштва. Реч је о огромном богатству једне државе које су стварале генерације и у складу с поменутим чињеницама њихова реформа мора бити пажљиво избалансирана.

5.1.Карактеристике корпоративног управљања јавним предузећима у Републици Србији

Обухватајући 500 највећих предузећа по приходу у Републици Србији за 2011. и 2012. годину, могу видети обележја предузећа која су у већинском власништву државе⁵:

¹ Локић З., (2014.), Докторски рад „Управљање перформанса јавних предузећа у условима дерегулације пословног окружења“, Економски факултет у Нишу, стр.9.

² Привредна комора Србије, „Предлог нове економске политике за период 2012-2016. Године“, Београд, јун 2012., стр. 27.

³ ТОП 500, Београд, 2013.

⁴ Аутпути јавних предузећа су инпути свим привредним субјектима једне привреде.

⁵ ТОП 500, година I, бр.1., НИИ, Београд, 2013, стр.19.

1. Иако чине 10% од укупног броја предузећа, предузећа у државном власништву инвестирају око 30% укупних привредних улагања у Републици Србији. На основу поменутог, државна предузећа представљају велики инвестиционални потенцијал, али имају велику неефикасност која се огледа у великим губицима (Железнице, ЕПС-а, Пuteва Србије, Србије гаса и других државних предузећа). Обим и профитна стопа су испод потенцијално могућег нивоа у предузећима као што су Електромрежа, Пошта, Телеком и друга. Државна предузећа запошљавају преко 40% радника у односу на укупан број запослених у посматраних 500 предузећа. Ефикасност у погледу продуктивности радника у државним предузећима је три пута мања у односу на приватна, у новцу је тај однос 43.000 евра у државном сектору наспрам 135.000 евра у приватном сектору предузећа.

2. Државна предузећа остварују 20% укупних прихода у односу на посматрани број предузећа. Укупни приходи у 2012. у односу на 2011. годину повећани су за 2,6% (укупно 807 милијарди динара или 7,1 милијарди евра), а расходи су повећани за 4,2%, па је EBITDA смањена за 11%;

3. Државна предузећа имају 30% укупног дуга привреде (у односу на листу 500 највећих предузећа по приходу). Државна предузећа су у 2012. години остварила губитак од 79 милијарди динара или 700 милиона евра. Највеће учешће у оствареном губитку државних предузећа у 2012. години има Јавно предузеће „Србија гас“ са 330 милиона евра, Јавно предузеће „Електропривреда Србије“ са 104 милиона евра, „Железнице Србије“ а.д., са 147 милиона евра и Јавно предузеће „Путеви Србије“ са 70 милиона евра.

4. Укупан нето дуг јавних предузећа порастао је за 17%, на око 500 милијарди динара (4,4 милијарде евра). Највећи допринос расту дуга допринело је задужење Јавно предузеће „Електропривреда Србије“ са 12.601.866.000 динар, Јавно предузеће „Србија гас“ са 21.807.983.000 динара, и Телекома а. д. за 28.615.495.000 динара.

О карактеристикама корпоративног управљања у јавним предузећима у Републици Србији на основу горе поменутог може се закључити следеће:

- резултати пословања су неефикасни или недовољно ефикасни у односу на расположиве ресурсе јавних предузећа;
- рад јавних предузећа је веома често политизован и не постоји професионални менаџмент који је друштвено одговоран;
- постоји недостатак експертског знања код управљања јавним предузећима, што доводи до нестручности у погледу:
 - доношења програма рада јавних предузећа,
 - утврђивања мисије, визије и стратешких циљева јавних предузећа,

- праћења, контролисања, анализе и активности везаних за перформансе пословања јавних предузећа,
 - вођења ценовне политика аутпута јавног сектора и
 - примене економских законитости у свакодневном пословању јавних предузећа
- средства јавних предузећа у билансима стања су високо амортизована,
 - јавна инфраструктура је недовољно развијена,
 - недовољна је инвестициона активност, повезана са неефикасношћу инвестиција,
 - присутно је константно повећавање задужености јавних предузећа,
 - кумулирани губици из претходних година имају константан тренд раста.

На основу претходних чињеница постоји недвосмислен закључак да јавни сектор у Републици Србије има озбиљне проблеме у ефикасности пословања те с тога је неопходно започети са реформским процесом како се не би десило да се јавна предузећа уруше сама од себе, а тиме би довела у питање функционисање целокупне привреде као и животни стандард становништва. Дакле, поменуте чињенице указују на закљупак да су реформе јавног сектора преко потребне јер постоји опасност да се проблеми са којима се сусрећу јавна предузећа и сама Влада могу превазићи њихове могућности. У таквим околностима реформе у јавном сектору могу бити условљене интересима ван Републике Србије, што ће неминовно имати за последицу смањење нивоа благостања националне државе.⁶

5.2.Проблематика неефикасности функционисања јавног сектора

Остваривање одређеног ниво друштвеног богатства (тј. јавног/општег интереса) у режији државних, јавних тела веома се често завршава неуспехом услед неефикасности пословања јавних предузећа. по Joseph E. Stiglitz, сви узроци неефикасности пословања јавних предузећа могу се поделити у две групе⁷ и то:

1. организациони разлози и
2. индивидуални разлози.

⁶ Јокић З., (2014.), Докторски рад „Управљање перформансама јавних предузећа у условима дерегулације пословног окружења“, Економски факултет у Нишу, стр. 95 - 96.

⁷ Stiglitz J. E., (2004.), „Ekonomija javnog sektora,“ Ekonomski fakultet ,Beograd, стр. 202-207.

5.2.1. Организациони разлози неефикасности јавних предузећа

У организационе разлоге неефикасности јавног сектора убрајају се следеће врсте пословних ограничења, и то:

- *меко буџетско ограничење,*
- *непостојање конкуренције,*
- *политичка ограничења и*
- *буџетска ограничења.*

Меко буџетско ограничење јавних предузећа подразумева „право“ јавних предузећа да путем субвенција покрива своје губитка и на тај начин врши њихову социјализацију, такође, постојањ чињенице да јавна предузећа не могу банкротирати и отићи у стечај и све су то фактори који могу утицати на повећавање неефикасности у раду јавног предузећа. Меко буџетско ограничење је на неки начин озакоњено и то у *Закону о јавној својини*, где се у члану 16. говори да јавна природна богатства, добра у општој употреби, мреже у јавној својини, водно земљиште и водни објекти у јавној својини, заштићена природна добра у јавној својини и културна добра у јавној својини не могу бити предмет принудног извршења.

Непостојање конкуренције и тиме непостојање правих информација како на страни јавних предузећа тако и на страни корисника аутопута јавног предузећа је важан фактор неефикасности пословања јавних предузећа. Другим речима не постојањем конкуренције не остварује се равнотежно тржишно стање заједно са постојањем равнотежне цене и равнотежне количине.

Политичка ограничења су такође фактор неефикасности пословања, који се огледа у руковођењу јавног предузећа од стране одређених политичара, а не од стране компетентних менаџера.

Буџетска ограничења као фактор неефикасности односе се на примену Закона о јавним набавкама. Доношењем Закона о јавним набавкама жели се спречити корупција, међутим поред добрих страна закона он има и своје мане. Мане се односе на смањење оперативности јавних предузећа због поштовања Закона о јавним набавкама.

5.2.2. Индивидуални разлози неефикасности јавних предузећа ⁸

У индивидуалне разлоге неефикасности јавног сектора убрајају се следеће врсте пословних ограничења, и то:

- кадровска ограничења и
- бирократска ограничења.

Кадровска ограничења се односе на проблем запошљавања, отпуштања и непостојања адекватног компензационог система у погледу зарада у јавном предузећу. У јавном предузећу је присутан систем ураниловке, сви имају исте плате, суштина личних примања је везана за радно место тј. коефицијент радног места, а не колики је допринос пословном успеху јавног предузећа. Ако се пође од претпоставке о себичности људи, на овај начин се елиминише мотивација запослених на повећање продуктивности, ако се овом обележју дода и друго о немогућности банкротирања добијамо увид у величину проблема звану кадровско ограничење.

Бирократско ограничење своди на чињеницу да бирократе настоје увећати своје бирократско тело и на тај начин повећати своју моћ у одбрани властитих интереса. Између поменутих политичара и бирократа постоје заједничко обележје, а оно се састоји у чињеници да они не желе преузети ризике јер на тај начин угрожавају своју лагодну позицију. Бирократе се баве очувањем своје тренутне позиције (постојећег стања), тако да нису заинтересовани за било какве промене које би их угрозиле, на овај начин бирократа је особа која нема мотив за промене, промене су везане за креативност, вођство и просперитет, тако да можемо закључити да са бирократама нема просперитета

Због поменутих ограничења читаво друштво трпи штету због одсутности егзактног власничког мотива у јавним предузећима, с друге стране Влада требада израчуна и величину потенцијалног губитка друштвеног благостања који ће се остварити приватизацијом јавних предузећа. На основу поменутих резултата држава треба да донесе одлуку коме ће поверити бригу за јавни/друштвени интерес.

⁸ Локић З., (2014.), Докторски рад „Управљање перформансама јавних предузећа у условима дерегулације пословног окружења“, Економски факултет у Нишу, стр. 44 - 48.

5.3. Елементи реструктурирања и приватизације јавних предузећа у Републици Србији⁹

Укупан процес реформи јавног сектора састоји се од две врсте промена и то реструктурирања и дерегулације.¹⁰ Процес корпоратизације и приватизације јавних предузећа су активности које се често означавају појмом – реструктурирање или реформом схваћеном у ужем смислу. Реформом у ширем смислу сматра се дерегулација институционалног оквира рада јавног сектора. Овако схваћен процес дерегулације обухвата активности у погледу либерализације и хармонизације, тј. укидање и/или промена старих регула и увођење нових регула у пословање јавног сектора. Свеукупна реформа рада јавног сектора суштински се односи на четири врсте промена у раду јавних предузећа, и то:

- корпоратизацију са комерцијализацијом пословања јавног сектора,
- хармонизацију националних регулатива са европским,
- либерализацију тржишта јавног сектора и
- приватизацију и друге власничке трансформације у јавном сектору.

5.4.Потреба за реформом у управљању јавним предузећима у Републици Србији¹¹

На основу поменутих пословних резултата јавних предузећа следи закључак да су реформе преко потребне. У зависности од значаја јавних предузећа за читаво друштво, реформе јавних предузећа могу ићи у правцу корпоратизације и/или приватизације јавних предузећа. Да би процес реформе био успешан мора се утврдити одговарајући сценарио по коме ће се оне спроводити. Делови сценарија могу бити приказани у следећим активностима, као што су:¹²

1. упознавање са проблемима,
2. договор Влада/јавни сектор,
3. јавна дискусија,
4. *grace* период,

⁹ Исто, 88-92.

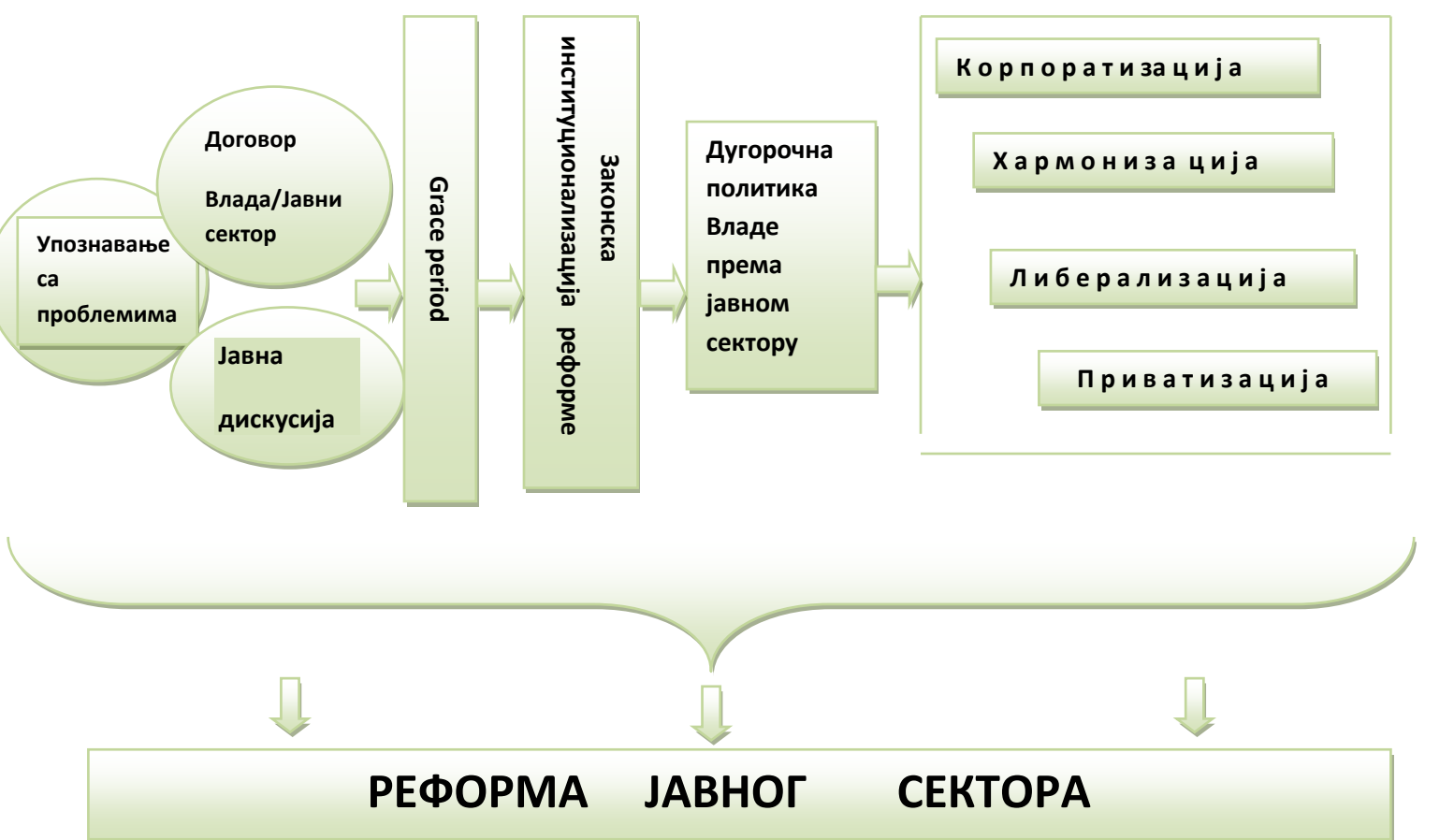
¹⁰ Прилагођено према: Јокић З., (2007.), „Магистарска теза-Реформа Поште Србије у условима дерегулације поштанског саобраћаја“, Економски факултет, Београд, стр. 62-72.

¹¹ Јокић З., (2014.), Докторски рад „Управљање перформанса јавних предузећа у условима дерегулације пословног окружења“, Економски факултет у Нишу, стр. 82 - 88.

¹² Вукотић М., (1995.), „Савремена пошта“, број 1, ЈП ПТТ саобраћаја „Србија“, Београд, стр.18.

5. законска институционализација реформи,
6. дугорочна политика Владе према јавном сектору,
7. корпоратизација,
8. хармонизација,
9. либерализација и
10. приватизација.

Шематски, сценарио реформи јавног сектора изгледа овако:

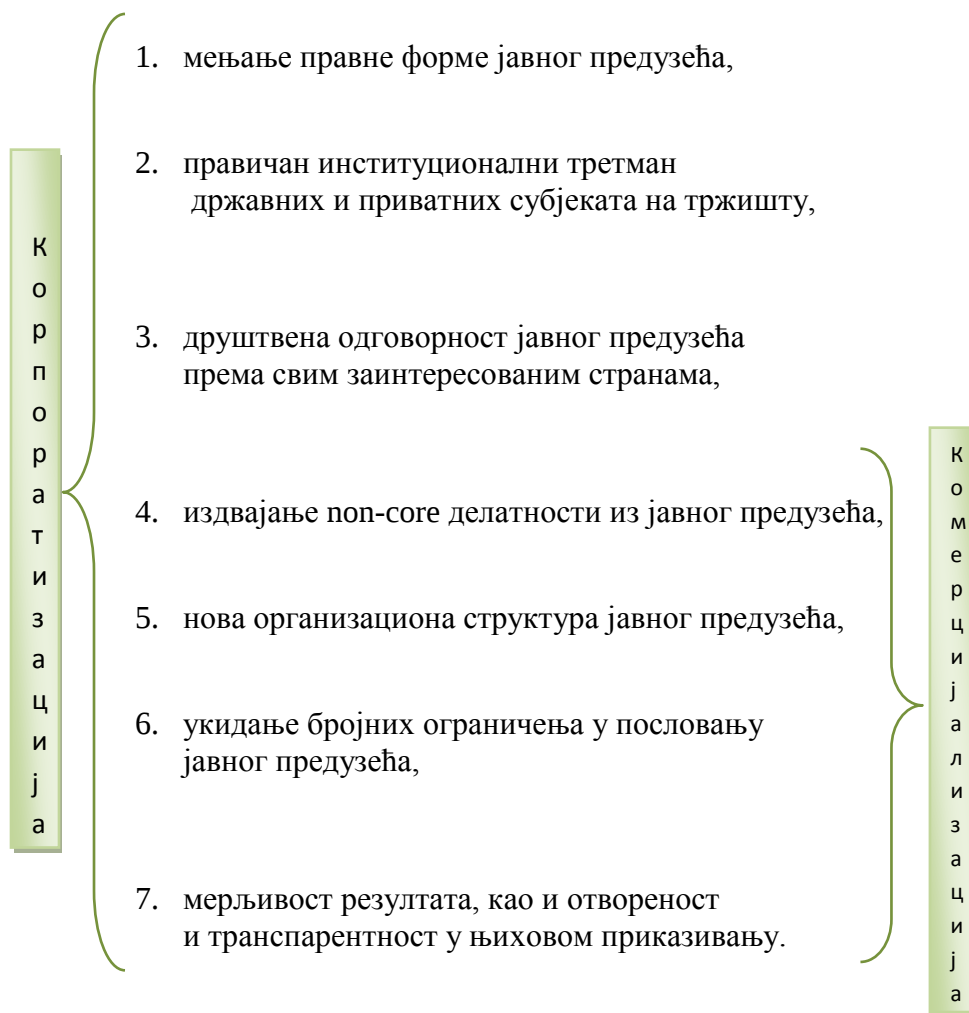
5.5. Карактеристике корпоративног управљања јавним предузећима¹³

Због лоших пословних резултата јавних предузећа створила се једна општа инпресија да их треба што пре продати. Сама продаје и приватизација јавног предузећа нису увек добро решење, врло често и приватне компаније не послују добро иду у стечај и ликвидацију тако да приватизација на значи *a priori* решавање свих пороблема. Из тих разлога многе земље су експериментисале са разним облицима организације које су представљале некаву средину између класичних јавних предузећа и приватних компанија. На овај начин настојало се остварити синергијски ефекат свих позитивних особина приватних и јавних компанија (ефикасност пословања и вођење рачуна о јавном интересу), ако овоме додамо инфорамацију да све државне компаније не остварују само лоше резултате, а да приватне компаније остварује и губитке онда постоји довољно чињеница које иду у прилог размнишљању да ли постоји алтернатива или постоји само један излаз, а то је приватизације.

Корпоратизација јавних предузећа је процес схваћен као повећање степена слободе/аутономије јавног предузећа у односу на државу, ову активност једино држава може успешно спровести. Непостојање мотивисаности за корпоратизацију у јавном предузећу можемо тражити у сигурности запослених било због њихове монополске позиције или због субвенционисања губитака свог пословања, те из тих разлога не постоји заинтересованост да се било шта мења. У суштини корпоратизација је процес који треба да подигне ефикасност пословања јавног предузећа и по природи ствари треба да предходи приватизацији као покушају провере да ли јавно прдузеће може подићи ефикасност и ефективност свог пословања уз одсуство експлицитног валсничког мотива. Сама корпоратизација јавног предузећа је процес који се одвија кроз неколико фаза и то¹⁴:

¹³ Јокић З., (2014.), Докторски рад „Управљање перформанса јавних предузећа у условима дерегулације пословног окружења“, Економски факултет у Нишу, стр. 31 - 38.

¹⁴ Прилагођено према: Stiglitz J. E., (2004.), „Ekonomija javnog sektora“, Ekonomski fakultet, Beograd, str. 208-210.; Вукотић М., (1995.), „Савремена пошта“, број 1, ЈП ПТТ саобраћаја „Србија“ Београд, стр. 18.; Ракић Б., (2007), „Реструктурирање јавних предузећа у власништву Републике Србије“, Економски факултет, Ниш, стр. 163-173.

Мењање правне форме јавног предузећа. Корпоратизација пословања јавног предузећа у смислу мењања правне форме и то у смислу њихове трансформације у стандардна друштва капитала неопходно је због стварања услова за учествовања на тржиштима капитала

Стварање услова за *једнакост правних и државних субјеката на тржишту* је друга фаза корпоратизације јавног предузећа. Да би се корпоратизација остварила суштински (подигла ефикасност), потребно је да јавна предузећа не буду протежирана од стране државе по разним основама што за последицу има неправедност субјеката на тржишту. Укидање заштите за јавна предузећа требало би да се односи на укидање непотребних субвенција, укидање привилегованог положаја јавног предузећа код финансијских институција (на пример у погледу добијања гаранција од стране државе), укидање судског протекционизма јавног предузећа у случајевима покретања различитих судских поступака (пре свега процеса стечаја), елиминисање могућности за уједињавање регулаторне и власничке функције у оквиру јавног предузећа и сл.

Развијање добрих односа са бројним заинтересованим странама јавног предузећа је од изузетне важности за успешно пословање јавног предузећа. У складу с тим државна предузећа морају имати *друштвену одговорност* према сви својим стејкхолдерима, усвајањем етичких кодекса пословног понашања који морају бити засновани на домаћим нормама али и у складу са међународним обавезама.

Корпоратизација обухвата и постоупак *издвајања низа споредних (non-core)* делатности из састава основне компаније. Поступак издвајање споредних делтности из састава јавног предузећа мора проћи оцену оправданости. Оправдано је издвајање споредних делатности из састава јавног предузећа само онда када је цена аутпута, ћерки фирми јавног предузећа, виша од истих или сличних аутпута конкурената.

Нова организациона структура јавних предузећа треба да има за циљ већу самосталност организационих делова у смисл у повећања слободе и одговорности при доношењу пословних одлука на тржишту добара, финансијском тржишту, тржишту радне снаге и сл., а све у циљу максимизирања својих пословних циљева.

Укидањем бројних ограничења у пословању јавног предузећа везани су за укидање како индивидуалних тако и организационих ограничења пословања јавног предузећа.

Задњу фазу у процесу корпоратизације можемо означити као стварање услова за мерљивост пословних резултата јавног предузећа. Потребно је управљати перформансама сваког дела јавног предузећа, како би се видео какав је и колики појединачни допринос сваке организационе јединице јавног предузећа (матичних, зависних друштва, холдинг компаније као и њихових саставних делова) Менаџери који су одговорни за постизање резултата државних предузећа морају бити независни у свом свакодневном раду од стране државних/политичких структура. Суштински принцип стручности доминантно утиче на квалитет и квантитет перформанси јавног предузећа и захтева независно пословно окружење менаџера у односу на политичке захтеве државних структура које су у супротности са економским законитостима.

